

Motion till riksdagen 2021/22:4062

av **Maria Gardfjell m.fl. (MP)**

En långsiktig strategi för hantering av vattenresursen och hållbar vattenförsörjning

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta fram en långsiktig nationell strategi för hantering av vattenresursen och stärka den politiska styrningen av en hållbar vattenförsörjning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den nationella strategin för hantering av vattenresursen och hållbar vattenförsörjning ska konkretiseras och att arbetssättet ska inkludera en bred dialog med relevanta samhällsaktörer, samt att regeringens initiativ Fossilfritt Sverige kan utgöra en inspirationskälla, och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska förstärka den politiska styrningen av vattenpolitiken genom att samla ansvaret hos ett ansvarigt statsråd och att synkronisering och samordning inom Regeringskansliet samt mellan myndigheter och centrala aktörer är avgörande för en sammanhållen nationell vattenpolitik, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den myndighet som har det övergripande samordningsansvaret för hållbar vattenförsörjning också ska få i uppdrag att säkerställa att arbetet med grundvatten och ytvattenresursen tydligt inkluderas och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en myndighet bör få ett förtydligt ansvar för frågor relaterade till sötvattensresursen och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommuner måste samverka med varandra med utgångspunkt i att vattenförvaltningen ska planeras utifrån avrinningsområden – att förebyggande planering, riskanalys och åtgärdsplaner utgår från enskilda kommuners perspektiv är inte tillräckligt – och att kommunernas samverkan kring dessa frågor måste stärkas genom att juridiska och ekonomiska hinder undanröjs, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka skyddet av grundvatten och att en relevant myndighet bör få ett utökat och tydliggjort ansvar för grundvattenfrågor och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att de kommuner som har vattenförekomster med betydande påverkan från urban markanvändning måste ta fram kommunala vattenplaner med utgångspunkt i vattenförekomsters avrinningsområde och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra grund- och ytvattenförekomster av stor betydelse för dricksvatten till riksintresse och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommunerna måste säkerställa en nivå på va-taxan som motsvarar behoven, vilket i många fall kräver höjda taxor, att taxan ska fastställas minst en gång per mandatperiod, att infrastrukturen inom va-sektorn kan minskas genom ökade investeringar i va-infrastrukturen, att gamla anläggningar behöver förnyas och kapaciteten i nya bostadsområden stärkas samt att va-systemen behöver anpassas till klimatförändringar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheterna att införa ett va-kliv för en genomgripande systemöversyn för att utveckla morgondagens helt nya va-lösningar och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att låta AP-fonderna investera i den kommunala va-infrastrukturen och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjliggöra för landsbygdkommuner att söka medel från staten för investeringar i nya, förbättrade reningstekniker, klimatanpassningsåtgärder och åtgärder som bidrar till smarta energilösningar samt även för löpande reinvesteringar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över reglerna i lagen om allmänna vattentjänster och möjliggöra för kommuner att använda va-avgiften för både reinvesteringar och kommande investeringsbehov samt om att det behövs en översyn av reglerna om balanskrav för att tillåta fondering av medel för en längre tid än vad som är möjligt i dag, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att statligt stöd inom va-området bör utformas på ett sätt som skapar incitament för kommunerna att vara aktiva i moderniseringen av va-systemet och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en generell vattenförvaltningsavgift för allt uttag utanför de ledningsbundna vatten- och avloppsneten bör utredas i syfte att skapa dels bättre incitament för hushållning med vattenresurser och en mer effektiv vattenanvändning, dels skydd av vattenkvaliteten och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att intäkterna från vattenförvaltningsavgiften bör kunna användas för investeringar i förbättringsåtgärder för våtmarker eller utökad flora- och faunavård, och att intäkterna kan komplettera den kommunala vattentaxans bidrag till finansieringen av långsiktiga åtaganden i vattenförvaltningen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett kompetenslyft för va bör införas som en del av en bredare satsning på kompetenslyft för grön omställning, för att möta behovet av nyrekryteringar och även personal med specifik kompetens, särskilt på landsbygden, och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att satsa på forskning och ny teknik för att möta hoten mot vattenresursen, att statliga investeringar i breda tvärssektoriella forsknings- och innovationssatsningar kring vattenfrågor behövs samt att satsningarna behöver stimulera samverkan mellan akademi, näringsliv och offentliga aktörer samt näringslivets egna FoU-investeringar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att högre krav bör ställas på ekodesign av produkter, för att göra vattensnåla tekniker till standard, och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att offentlig sektor i högre utsträckning bör kranmärka sitt vatten och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna att ställa krav på hushållen att mäta sin vattenförbrukning, exempelvis vid omfattande renoveringar eller nybyggnation, och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna att införa vattendeklarationer som komplement till energideklarationer och klimatdeklarationer för hushållen och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att fortsatt stödja forskning och modellutveckling om hur klimatförändringarna och temperaturhöjningarna påverkar vattenresursen, för att bättre kunna planera för förändrade vattenflöden och vattenvolymer, och tillkännager detta för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en klimatanpassningsplan per avrinningsområde med syftet att minimera störningar för va ska fastställas av kommuner och huvudmän för va-systemet, att ambitionen måste vara att dricksvattenkvaliteten säkras, att bräddning av avlopp kan fångas upp i extra reningssteg som exempelvis anlagda våtmarker samt att stora vattenflöden bör motverkas genom fysisk planering, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka katastrofberedskapen i kommunerna för akuta vattenrelaterade kriser och tillkännager detta för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förebyggande åtgärder kopplade till hantering av dagvatten bör förstärkas och stödjande regler bör införas i PBL samt att kommunens möjligheter att ställa krav på fastighetsägare att vidta åtgärder på sin egen mark för fördröjning av dagvatten bör ses över, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att klimatrelaterade risker påverkar enskilda fastighetsägare och även finanssektorn samt försäkringsbranschen och om att fastighetsägare bör bekosta och genomföra vissa åtgärder för klimatanpassning på den egna fastigheten och få fri information om teknisk utrustning och andra åtgärder som kan förebygga skador, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommuner bör åläggas tvingande krav att inte planera ny bebyggelse i områden särskilt utsatta för

- översvämningsrisker eller risker för havsnivåhöjning och tillkännager detta för regeringen.
30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att understödja den vattenhållande förmågan i hela landskapet genom fortsatta satsningar på våtmarker i syfte att öka näringsretention, minska riskerna vid långvarig torka och stärka den biologiska mångfalden och tillkännager detta för regeringen.
 31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka den regionala vattenhushållningen genom frivilliga åtgärder i industrier, inom jordbruket och genom enskilda människors insatser, och att sådana åtgärder bör underlättas av att kunskapen om exempelvis skadliga vattenföroreningar och åtgärder för skydd av sötvattensresursen ökar i samhället genom att relevanta myndigheter utvecklar arbetet med kunskapshöjande insatser, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vattenhuvudmännen bör få rätt att vidta sanktioner mot sina kunder som inte följer krav på begränsningar, t.ex. bevattningsförbud, och tillkännager detta för regeringen.
 33. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att miljöövervakningen med avseende på vattenförvaltningen behöver stärkas exempelvis genom att skärpa tillsynen av dricksvattentäkter, för att på ett tidigare stadium upptäcka föroreningar i vattnet, och tillkännager detta för regeringen.
 34. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att uppströmsarbetet för att förhindra förorening av grund- och ytvatten behöver öka genom exempelvis insatser för att leda dagvatten och avloppsvatten i separata ledningar och att dagens övervaknings- och kontrollprogram bör utvecklas med nya effektbaserade analysmetoder samt insatser för ökad källspårning och bedömning av föroreningarnas spridningsvägar och tillkännager detta för regeringen.
 35. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behövs ökad kunskap om och kartläggning av var utsläppen till vattenmiljön av PFAS sker och att en systematiserad information om dessa utsläpp bör upprättas och tillkännager detta för regeringen.
 36. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en analys bör genomföras kring möjligheterna att använda avancerade analysmetoder som exempelvis effektbaserade metoder för att möjliggöra en nödvändig uppdatering av miljö- och vattenlagstiftningen och om att nya miljö kvalitetsstandarder för sötvattensresursen bör införas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 37. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att risker med kombinationseffekter av kemikalier, såsom växtskyddsmedel, måste regleras i lagstiftningen, eftersom man i ett dricksvattenprov ofta kan hitta flera olika substanser där alla kan vara under respektive gränsvärde men sammantaget ha en hälsopåverkande effekt, och att Sverige aktivt bör verka för att vattendirektivet ska beakta kombinationseffekter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 38. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att genomföra förslagen i utredningen Framtidens kemikaliekontroll – Hantering av kombinationseffekter och gruppvis bedömning av ämnen (SOU 2019:45) och tillkännager detta för regeringen.
 39. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett systematiskt miljöarbete för en bättre dricksvattenkvalitet kräver en samlad bild av omfattningen av dispensgivningen för spridning av olika kemiska substanser i

- vattenskyddsområden och att detta bör utredas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
40. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utvärdera om ett forsknings- och kompetenscentrum för kemiska risker i fråga om vattenresursfrågor ska inrättas i likhet med Kompetenscentrum för läkemedel i miljön som regeringen redan inrättat, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 41. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige, likt Norge och Danmark, bör införa en bekämpningsmedelsskatt som är differentierad utifrån farlighet och att en sådan skatt bör styra både mot minskad användning och mot att bättre preparat används, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 42. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett producentansvar för läkemedel bör införas och att intäkterna bör finansiera ökad rening av läkemedelsrester och tillkännager detta för regeringen.
 43. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att receptfria läkemedel med särskilt farliga ämnen (SFÄ) ska märkas och tillkännager detta för regeringen.
 44. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det finns ett stort behov av att berörda myndigheter tar fram mer vägledning kring hanteringen av förorenade massor, att regelverket måste skärpas avseende kontroll av föroreningar i avfallsdeponier som kan förorena sötvattensresursen och att kunskapen om effektiva saneringsmetoder behöver stärkas genom benchmarking med andra länder, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 45. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska verka för att inrätta ett europeiskt substitutionscentrum enligt svensk modell för att främja att ersätta farliga ämnen med mindre farliga ämnen eller alternativ teknik och att en sådan satsning behövs för att kunna växla upp arbetet både i Sverige och inom EU och bör inbegripa ett nära samarbete med näringslivet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 46. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka takten betydligt i åtgärdsarbetet för att nå vattendirektivets mål 2027 om god ekologisk och kemisk status och tillkännager detta för regeringen.
 47. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för att EU:s lagstiftning om industriutsläpp samordnas bättre med vattendirektivet så att utsläppsrestriktionerna bättre bidrar till att fler vattenmiljöer uppnår god kvalitet, och att EU:s kemikalie-, produkt- och avfallslagstiftningar samordnas bättre för att styra mot giftfria och resurseffektiva kretslopp, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 48. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige inte ska sträva efter att göra maximalt antal undantag för kraftigt modifierade vatten i jordbruksområden och att omfattande åtgärder för minskat läckage av näringsämnen och urlakning av farliga bekämpningsmedel behövs inom det svenska jordbruket inkluderat de mest produktiva jordbruksområdena för att de ska kunna bidra till att nå våra svenska miljömål för vattenresurserna samt bidra till att vattendirektivets mål nås, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 49. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att insatserna mot övergödning måste öka för att vattenkvaliteten ska kunna förbättras, en nationell plan mot övergödning måste antas och nya etappmål för återföring av fosfor och kväve bör införas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

50. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett återinförande av skatten på handelsgödsel bör utredas och tillkännager detta för regeringen.
51. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en central del i insatserna mot övergödning och en förbättrad vattenkvalitet är att stävja den pågående strukturrationalisering inom jordbruket som gett upphov till att animalieproduktionen koncentrerats till vissa regioner i Sverige och växtodling till andra delar, och att gårdar med mer diversifierad och ekologisk produktion därför bör främjas, samt inhemsk produktion av djurfoder, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
52. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behövs en tydligare koppling till förvaltning av sötvattensresursen när livsmedelsstrategin uppdateras och tillkännager detta för regeringen.
53. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en central del i insatserna mot övergödning och en förbättrad vattenkvalitet är att ställa om det industriella jordbruket, som har gett upphov till ett överflöd av fossila gödningsmedel samt jordkompaktering och ökad avrinning, ett underskott på näring och ett systematiskt försämrande av jordmånen, till ett ekologiskt och regenerativt jordbruk, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
54. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Jordbruksverket bör ges i uppdrag att i rådgivning inkludera möjligheten till ekologisk produktion i känsliga områden vid dricksvattentäkter för att minska negativ miljöpåverkan och undvika risker med oönskade kemikalier i vattnet och tillkännager detta för regeringen.
55. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en central del i insatserna mot övergödning och en förbättrad vattenkvalitet är att aktivt motverka avrinningen av näringsämnen från jordbruk genom att etablera och utvidga kantzoner längs jordbruksvatten och avrinningsområden till sjö och hav i form av våtmarker och naturlig växtlighet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
56. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att permanenta satsningen på fler åtgärdssamordnare för att få till stånd flera lokala vattenvårdsprojekt (inom LOVA) och tillkännager detta för regeringen.
57. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge Jordbruksverket ansvar för miljömålet Ingen övergödning och komplettera Jordbruksverkets instruktion med avseende på detta och tillkännager detta för regeringen.
58. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka skyddet av yt- och grundvatten genom att införa en reglering av dessa i miljöbalken och om att åsar och naturgrusavlagringar i större utsträckning måste förvaltas som dricksvattenreserver och inte exploateras eller förorenas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
59. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lagstifta om skyldighet att inrätta vattenskyddsområden utifrån risknivå och skyddsbehov samt inrätta vattenskyddsområden för sötvattensresurser som är värdefulla som reservvattentäkter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
60. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur intentionerna bakom miljöbalken bättre kan uppfyllas genom att tydliggöra i miljöbalken hur skälighetsavvägningen mellan försiktighetsmått och kostnader ska göras och förtydliga att en avvägning mellan olika samhällsintressen endast kan

göras inom ramen för vad miljön och naturen tål, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

61. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över miljöbalken vad gäller tillståndsgivning så att det tydliggörs hur lagstiftning och praxis bättre kan bidra till att miljömålen nås och tillkännager detta för regeringen.
62. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjliggöra fler vägledande och principiellt viktiga miljödomar i Högsta domstolen genom att utreda om det går att överklaga domar och beslut i Mark- och miljööverdomstolen till Högsta domstolen och tillkännager detta för regeringen.
63. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att flytta prövningen av gruvor från minerallagen till miljöbalken och tillkännager detta för regeringen.

Inledning

Vattenpolitiken står inför flera stora utmaningar de kommande åren. Va-systemet över hela landet är så föråldrat och eftersatt att dricksvattenförsörjningen inte är långsiktigt säkrad. Klimatförändringarna utgör ett hot, långvarig torka och översvämningar kan kraftigt försämra tillgång och kvaliteten på vattnet. Ett intensivt samhällsbyggande, industriverksamhet och inte minst försvarets användning av vår tids kanske värsta miljögift, PFAS, hotar att förgifta dricksvatten och känsliga ekosystem. Övergödningen utgör fortsatt ett stort hot mot en god vattenkvalitet.

Allt detta riskerar att drabba både människors hälsa och våra ekosystem negativt. På global nivå bedöms sötvattensarterna ha minskat med 83 procent mellan 1970 och 2014. Mönstret går igen i Sverige; här har mindre än 40 procent av våra vattenförekomster en god ekologisk status.

Hushållens vattenkonsumtion i Sverige uppgår till ca 140 liter per person och dygn, varav cirka 10 liter för mat och dryck. Jordbruket behöver rent vatten, och dricksvatten av god kvalitet är en grundförutsättning för verksamheterna i hela livsmedelskedjan. Samtidigt är investeringsbehovet i vatten och avloppssystem mycket stort. Det finns en stor underhållsskuld och omfattande investeringsbehov.

De allvarliga hoten mot våra vatten i kombination med det föråldrade och eftersatta va-systemet, kräver ett helhetsgrepp på frågan om hur vi ska åstadkomma en säker vattenförsörjning och en långsiktigt hållbar förvaltning av vattenresurser. Det behövs en samlad strategi för en hållbar vattenförsörjning och förvaltning av vattenresursen, som innehåller en plan för finansiering och åtgärder och som tydliggör statens övergripande ansvar. Målet är att nå de svenska nationella miljömålen och leva upp till EU-lagstiftningen om vatten.

I vattendirektivet, som antogs av EU 2000, motiveras regleringen av vatten med att vatten inte är en vara vilken som helst utan ett arv som måste skyddas, försvaras och behandlas som ett sådant. Direktivet slår fast att trycket på vattenresurserna inom EU ständigt ökar på grund av den allt större efterfrågan på tillräckliga mängder vatten av god kvalitet. Direktivet ställer krav på medlemsstaterna att minska föroreningar av särskilt prioriterade ämnen, främja en hållbar vattenanvändning och förbättra vattenkvaliteten för de ekosystem som är beroende av vatten.¹

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=celex:32000L0060>.

Vattendirektivets mål är sammanlänkade med arbetet för att nå miljömålen för vatten inom det svenska miljömålssystemet, målen Bara naturlig försurning, Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag samt Grundvatten av god kvalitet. För att nå de nationella miljömålen och målet om god vattenstatus i alla vattenförekomster senast till 2027 måste takten i åtgärdsarbetet snabbas på.

En långsiktig strategi för hantering av vattenresursen och hållbar vattenförsörjning

Vattenpolitiken är splittrad mellan olika nivåer och rollen för vattenplaneringen är för svag. Förvaltningen är långsamt reaktiv på de problem som uppstår. Man inväntar domar och juridiska ställningstaganden, istället för att arbeta proaktivt. Detta innebär att förändringstakten är låg, och riskerna för hälsa och miljö blir onödigt stora. I dag ansvarar fem ministrar och sju myndigheter för vattenpolitiken. Man brukar säga att delat ansvar är ingens ansvar.

Genom en mängd satsningar och initiativ har vattenfrågan fått ökat politiskt fokus de senaste åren.² Nu finns exempelvis ett tydligare myndighetssamarbete kring dricksvatten genom att Livsmedelsverket har fått ett samordningsansvar. Ett motsvarande myndighetssamarbete behövs också för sötvattensresursen – inklusive avloppsvatten, dagvatten samt uppströmsarbetet.

Men frågan om en hållbar vattenförsörjning kräver ett större grepp. Det behövs en nationell kraftsamling, och en långsiktig strategi för hantering av vattenresursen och hållbar vattenförsörjning måste tas fram. Statens ansvar måste tydliggöras genom att den politiska styrningen samlas till ett ansvarigt departement och att finansiering länkas samman med åtgärder samt att de nationella miljömålen och vattendirektivets mål ska uppfyllas. Den nationella strategin ska konkretiseras och arbets sättet ska inkludera en bred dialog med relevanta samhällsaktörer. Regeringens initiativ Fossilfritt Sverige kan utgöra en inspirationskälla. Ansvariga vattenpolitiker bör också pekas ut på alla politiska nivåer. En tydligare politisk styrning möjliggör också för ökad styrning via instruktioner, regleringsbrev och andra regeringsbeslut.

Krav på kommunala vattenplaner per avrinningsområde

Avgörande för att bygga en starkare vattenförvaltning är att det lokala arbetet förbättras. Kommunerna har på många sätt en nyckelroll för genomförandet av åtgärder. Men på den lokala nivån är det många gånger svårt att arbeta för uppdaterade systemlösningar av va-systemet, och forskning och utveckling används inte i tillräcklig grad som underlag.

Kommunernas planeringsarbete måste på ett mycket tydligare sätt utgå från avrinningsområdet, och därför behövs nära samverkan kommuner emellan. Länsstyrelsen har en roll i att initiera denna samverkan. Avrinningsområden ska ha en central roll i planeringen. Förebyggande planering, riskanalys och åtgärdsplaner som utgår från enskilda kommuners perspektiv är inte tillräckligt.³

² Exempelvis: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/vattenforsorjning-och-torka/regeringens-arbete-med-vattenforsorjning/>.

³ Se exempelvis: <https://www.iva.se/globalassets/bilder/projekt/vattenprojektet/202106-iva-hallbar->

Det kommunala ansvaret bör förtydligas genom att de kommuner som har vattenförekomster med betydande påverkan från urban markanvändning måste ta fram kommunala vattenplaner med utgångspunkt i vattenförekomsternas avrinningsområde.

Det är många gånger svårt att få genomslag för miljö kvalitetsnormerna för vatten i den kommunala planeringen, vilket bland annat utredningen En utvecklad vattenförvaltning (SOU 2019:66) pekar på. Stödjande regler bör införas i PBL för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska få genomslag i den fysiska planeringen.⁴ Kommunerna bör även delta i åtgärdsplaneringen inom vattenmyndigheternas åtgärdsprogram.

Gör dricksvattentäkter till riksintresse och inrätta fler vattenskyddsområden

Skyddet av dricksvatten varierar mycket över landet. Många kommunala vattentäkter saknar skyddsområden, och många befintliga skyddsområden är dåligt utformade och behöver ses över.⁵ Inrättandet av nya skyddsområden går trögt. För en trygg vattenförsörjning och för att leva upp till miljömålen är det avgörande att skyddet av dricksvattentäkter och grundvatten stärks. Det finns ett mycket stort behov av att stärka länsstyrelsernas arbete med dricksvattenförsörjning och vattenskydd; exempelvis behöver stödet för att inrätta och se över vattenskyddsområden stärkas. Även arbetet med tillsyn av vattenskyddsområden är på många håll eftersatt och är i stort behov av förstärkning.

Inte enbart grundvattentäkterna utan också ytvattentäkter är i behov av stärkt skydd. Även ytvattentäkter förser flera miljoner människor med dricksvatten. Därför vill Miljöpartiet att både grund- och ytvattenförekomster ska kunna göras till riksintresse, för att dessa ska kunna hävda sig i konkurrensen med andra riksintressen när en avvägning ska göras i samband med ny bebyggelse, infrastruktur eller industrietableringar.

Naturgrusavlagringar behöver i större utsträckning förvaltas som dricksvattenreserver.⁶

Stärk arbetet med grundvatten

Både kommuner och länsstyrelser saknar ofta den hydrogeologiska kompetens som krävs för att fatta hållbara beslut som påverkar dricksvattenförsörjningen.⁷ Utöver ett stärkt skydd för dricksvattentäkterna behövs både ökade krav och bättre statlig vägledning till kommuner och länsstyrelser. Det behövs också ökad samordning,

vattenforsorjning-syntesrapport-n.pdf.

⁴ <https://www.regeringen.se/4af95d/contentassets/3ca686d2da744f93a069c71601cf4830/en-utvecklad-vattenforvaltning---volyn-1-och-2-sou-201966>.

⁵ Vattenmyndigheternas förslag till åtgärdsprogram, se exempelvis:

<https://www.vattenmyndigheterna.se/download/18.5df150191754f287d9175fa/1603980647988/F%C3%B6rslag%20till%20%C3%A5tg%C3%A4rdsprogram%202021-2027%20S%C3%B6dra%20%C3%96stersj%C3%B6n.pdf>.

⁶ <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Miljomalssystemet/Fordjupad-utvardering-2019/>.

⁷ SGU Grundvattensatsningen 2018–2020.

<https://resource.sgu.se/dokument/publikation/rr/rr202004rapport/RR2004.pdf>

samverkan och bättre förutsättningar för dialog mellan kommuner. Fortfarande är kunskapen om grundvattenresurserna otillräcklig, och därför behöver kartläggningen av grundvatten som SGU arbetat med de senaste åren fortsätta.⁸

Det är tydligt att det behövs ett tydligare helhetstänk och mer av en samlande kraft i grundvattenarbetet. Den myndighet som har det övergripande samordningsansvaret för hållbar vattenförsörjning ska också få i uppdrag att säkerställa att arbetet med grundvatten och ytvattenresursen tydligt inkluderas. En myndighet bör få ett utökat och tydliggjort ansvar för sötvattenfrågor, för att hjälpa samhället att förstå, förutse, skydda och hållbart använda landets vattenresurser. Ett tydligare ansvar i vattenförvaltningsfrågor och vad gäller grundvattenövervakning skulle öka tydligheten i SGU:s roll, och myndigheten bedömer att genomslaget för grundvattenfrågor därigenom skulle förbättras.⁹

Öka takten i arbetet med reservvattentäkter

Många kommuner saknar i dag utpekade reservvattentäkter. Därför är det viktigt att sådana pekas ut och att vattenskyddsområden inrättas runt dessa. Stödet till kommunerna för detta arbete behöver stärkas.

Kommunens fysiska planering, med utbyggnad av bebyggelse och olika verksamheter, måste utgå ifrån att vattenresurserna ska räcka, också med tilltagande klimatförändringar, och att vattnet fortsatt ska vara rent. Länsstyrelsernas arbete med regional planering för dricksvattenförsörjning behöver stärkas.

Inför ett va-kliv – en kraftfull satsning på modernt va i hela landet

Den svenska va-infrastrukturen, som i dagsläget utgörs av över 3 000 vatten- och avloppsreningsverk och nästan 200 000 kilometer ledningar, anlades mestadels på några få årtionden i mitten av 1900-talet med hjälp av statligt stöd.¹⁰ Befolkningsutvecklingen har drivit utvecklingen av kapacitet. Underhållsskulden är dock mycket stor, liksom behoven av upprustning och utveckling av nya tekniker.¹¹

Även miljöarbetet måste utvecklas och stärkas. Infrastrukturen för vatten och avlopp hänger nära samman med arbetet för giftfria kretslopp och en växande cirkulär ekonomi, och kräver ett aktivt uppströmsarbete. En stor del av va-infrastrukturen anlades under en tid när miljölagstiftningen inte var utvecklad. Skadliga kemikalier, läkemedel och mikroplaster ställer allt högre krav på avancerad rening. Även klimatförändringarna ställer allt högre krav på anpassning av va-nätet. Det krävs omfattande satsningar på innovation och utveckling av va-infrastrukturen. Gamla anläggningar behöver förnyas och kapaciteten i nya bostadsområden stärkas.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ https://www.svensktvatten.se/globalassets/rapporter-och-publikationer/investeringsrapporten/svenskt_vatten_investeringsrapport_202010.pdf.

¹¹ Ibid. samt: <https://www.iva.se/globalassets/bilder/projekt/vattenprojektet/202106-iva-hallbar-vattenforsorjning-syntesrapport-n.pdf>.

Det behövs breda satsningar på forskning och ny teknik för att möta utmaningarna för framtidens va-system och hoten mot vårt vatten. Statliga investeringar i tvärsektoriella forsknings- och innovationssatsningar kring vattenfrågor behövs. Satsningarna behöver stimulera samverkan mellan akademi, näringsliv och offentliga aktörer. Satsningarna behöver också stimulera näringslivets egna FoU-investeringar.¹²

Stora skillnader mellan stad och landsbygd

Kommunernas förutsättningar att möta behoven av investeringar, utveckling och underhåll ser mycket olika ut över landet. En liten kommun på landsbygden har helt andra förutsättningar än en större stad. Det gäller finansiella resurser, hur stark och utvecklad va-organisationen är och förmågan att rekrytera och behålla personal med rätt kompetens. Att driva, återinvestera i samt bygga ut tjänsterna för vatten och avlopp i takt med att samhället utvecklas är förknippat med betydande kostnader. För att säkra dricksvattnet i hela landet, inte enbart i stora kommuner med god ekonomi, utan även i små kommuner med litet befolkningsunderlag, behövs nu de omfattande satsningar som Miljöpartiet föreslår i denna motion.

Stor underhållsskuld och omfattande investeringsbehov

Svenskt Vatten beräknar att investeringsutgifter i va-infrastrukturen uppgår till cirka 16 miljarder kronor årligen. För att täcka samtliga identifierade framtida investeringsbehov så behöver den summan öka till cirka 23 miljarder kronor. Det motsvarar en nivå omkring 40 procent över dagens nivå under perioden 2020–2040. En snittökning om sju miljarder per år – förutsatt att det görs i en jämn takt – är förstås en betydande summa, men väntar vi kommer prislappen att stiga markant.

Utbyggnaden av va i form av nya ledningar till nya stadsdelar och bostadsområden samt nya reningsverk utgör en dryg fjärdedel av investeringsbehoven, eller cirka sex miljarder kronor per år. Återanskaffningsvärdet av hela infrastrukturen uppgår till hela 820 miljarder kronor, eller 80 000 kronor per invånare. Görs ingen ökning av nuvarande investeringsutgifter kommer behoven år 2030 ligga på cirka 32 miljarder per år. Väntar vi till år 2040 närmar vi oss 60 miljarder kronor per år.

Det är investeringarna i renovering och uppgradering av det existerande ledningsnätet som oftast uteblir eller skjuts på framtiden, till stor del för att beslut om reinvesteringar helt ligger hos huvudmannen, i de flesta fall kommunen.¹³

Finansieringen av denna helt nödvändiga kapacitetsuppbyggnad måste komma från flera olika källor. Lagar och regler behöver ses över och det behövs nya styrmedel och incitament för ökad kommunal samverkan.

Det är angeläget att de omkring 2,5 miljonerna enskilda brunnar i Sverige får god möjlighet att moderniseras och miljöanpassas. Detta är ett område där det länge rått stora oklarheter om vilka krav och villkor som ska gälla. En utgångspunkt för den kommande moderniseringen av de enskilda avloppen är att människor ska känna att det

¹² <https://www.iva.se/globalassets/bilder/projekt/vattenprojektet/202106-iva-hallbar-vattenforsorjning-syntesrapport-n.pdf>.

¹³ https://www.svensktvatten.se/globalassets/rapporter-och-publikationer/investeringsrapporten/svenskt_vatten_investeringsrapport_202010.pdf.

blir enklare att göra rätt, att både få en fungerande vatten- och avloppslösning och att uppfylla miljövillkoren.

Ett va-kliv med ett landsbygdsstöd

De omfattande satsningar av systemförändrande karaktär som behövs motiverar ett helhetsgrepp. Det behövs ett statligt, samlat va-kliv för en genomgripande systemöversyn för att utveckla morgondagens helt nya va-lösningar. Miljöpartiet vill att man undersöker möjligheterna att införa ett va-kliv med omfattande resurser och en mängd åtgärder, styrmedel och lösningar för finansiering. Gamla anläggningar måste förnyas och ny kapacitet inom va och dagvatten behöver byggas upp, och för detta krävs en kraftfullt ökad finansiering. Utgångspunkten ska vara cirkulära lösningar, klimatanpassning och högt ställda miljökrav för att möta belastningen av kemikalier och andra föroreningar i vattnet.

Finansieringsnivån av vattenförvaltningen som helhet bör återspegla det faktum att 20 procent av Europas vattenförekomster finns i Sverige och hur denna resurs förvaltas har betydelse långt utanför Sveriges gränser. Därutöver behövs ett särskilt landsbygds-perspektiv. Staten bör avsätta medel för att möjliggöra för mindre kommuner att söka medel för investeringar i nya, förbättrade reningstekniker, klimatanpassningsåtgärder, smarta energilösningar samt även för löpande reinvesteringar. I dagsläget har många små kommuner på landsbygden inte ens resurser att anpassa sig efter lagstiftningen.

Stödet till landsbygdskommuner bör utformas på ett sätt som skapar incitament för kommunerna att vara aktiva i moderniseringen av va-systemet.

Möjliggör en höjning av va-taxorna och fondering av medel under längre tid

Staten behöver se över reglerna i lagen om allmänna vattentjänster och möjliggöra för kommunerna att använda va-avgiften i syfte att möta kommande investeringsbehov, inte enbart att täcka kostnaden för löpande underhåll. Intäkter från va-taxan är en helt nödvändig och avgörande del av den samlade finansiering som kommer att krävas för moderniseringen av va-systemet. Idag ligger inte taxan på en långsiktigt hållbar nivå i många kommuner.

Det är inte hållbart om det uppstår en situation då nödvändiga höjningar av va-taxan uteblir därför att frågan är för känslig för de politiska partierna i kommunen att driva. I många kommuner är va-taxorna mycket låga; nivåerna motsvarar inte på något sätt de faktiska behoven.¹⁴ Kommunerna måste ha en nivå på va-taxan som motsvarar behoven och taxan bör fastställas minst en gång per mandatperiod.

Vattentjänstlagen tillåter fondering av medel som ska gå till nyinvesteringar, men inte för de nödvändiga reinvesteringar som krävs i det befintliga nätet, och som utgör lejonparten av investeringsbehoven i va-infrastrukturen. Det behövs även en översyn av reglerna om balanskrav, för att tillåta fondering av medel för en längre tid än vad som är möjligt idag.

¹⁴ https://www.svensktvatten.se/globalassets/rapporter-och-publikationer/investeringsrapporten/svenskt_vatten_investeringsrapport_202010.pdf.

Även möjligheten att tillåta en gemensam taxa för flera kommuner med gemensam organisation bör ses över.

En vattenförvaltningsavgift bör utredas

För att skapa bättre incitament till hushållning med vattenresurser och skydd av vattenkvaliteten bör möjligheten att införa en generell vattenförvaltningsavgift utredas. Avgiften ska gälla allt uttag utanför de ledningsbundna vatten- och avloppsneten. Även om det inte är en helt rättvisande jämförelse så kan framhållas att i Nederländerna har exempelvis de regionala vattenstyrelserna rätt att ta ut en skatt som kan finansiera klimatanpassningsåtgärder som översvämningar och åtgärder för vattenkvaliteten.¹⁵ En vattenförvaltningsavgift kan bidra till effektivare vattenanvändning och intäkterna kan användas för investeringar i förbättringsåtgärder för våtmarker, klimatåtgärder eller ökad flora- och faunavård.

En bred dialogprocess om möjligheten att prissätta vattenresursen bör knytas till utredningen. I dagsläget betalar alla som är anslutna till det offentliga va-nätet för förvaltningen av den gemensamma vattenresursen, men alla som har privat vatten betalar enbart för sin brunn. Oavsett om man är ansluten till va-nätet eller inte är det rimligt att man är med och betalar för den gemensamma vattenresursen. Större verksamhetsutövare som industrier bör betala mer, enskilda hushåll bör betala mindre. Hushållen kan redan i dag få rotavdrag för att installera enskilda avlopp. Med en ny vattenförvaltningsavgift skulle man även kunna hitta nya former av finansieringslösningar där enskilda hushåll får bättre möjlighet att klara miljölagstiftningens krav. Dessa möjligheter bör ses över.

Tillämpning av principen förorenaren betalar behöver öka, enligt EU-kommisionens rekommendation att använda kostnadstäckning för vattenanvändning som har en betydande påverkan på vattenförekomster, gällande både förebyggande arbete och kostnader till följd av miljöförstöring.

Det bör understrykas att Miljöpartiet tycker att det vore fel väg att gå att öppna upp för offentlig-privat samverkan i detta sammanhang. Det allmänna intresset av allas tillgång till rent vatten måste ha företräde gentemot marknads- och privatiseringsintressen.

God placering för svenskt pensionskapital

Möjligheten att låta svenskt pensionskapital investera i va-infrastrukturen bör ses över, som en långsiktigt god placering för AP-fonderna och en av finansieringskällorna för ett va-kliv.

Stärkt kapacitet och kompetenslyft för va

Det är vanligt att små kommuner utöver finansieringsproblem även har stora problem med organisatoriska och personella resurser, att rekrytera och behålla personal med rätt kompetens. Kompetensförsörjningen måste säkras. Det kommer finnas ett stort behov

¹⁵ <https://www.regeringen.se/4af95d/contentassets/3ca686d2da744f93a069c71601cf4830/en-utvecklad-vattenforvaltning---volyn-1-och-2-sou-201966>.

av nyrekryteringar inom va de närmaste åren, och för att möta dessa behov krävs satsningar på utbildningar inom va. Regeringen bör införa ett kompetenslyft för va, som en del av en bredare satsning på ett kompetenslyft för grön omställning. För att ytterligare stärka glesbygden och attrahera personal till bristyrken, bör det finnas en möjlighet att skriva av studielån för en nyutexaminerad person med rätt kompetens som tar anställning i glesbygd.

Samarbetet mellan va-organisationerna behöver stärkas generellt och särskilt i små kommuner där även samägda va-organisationer kan vara en bra metod att möta behovet av underhåll och investeringar. Staten bör undersöka olika möjligheter att stimulera till fler samarbetsorganisationer mellan flera kommuner, med ekonomiska incitament eller andra styrmedel.

Högre krav på ekodesign

Högre krav bör ställas på ekodesign av produkter, för att vattensnåla tekniker ska bli till standard. Exempelvis ska gråvatten återvinnas för att spola i toaletten.

Möjligheterna att ställa krav på hushållen att mäta sin vattenförbrukning bör ses över, exempelvis genom att krav på mätning av vattenförbrukningen införs vid mer omfattande renoveringar. Även möjligheten att införa vattendeklarationer för hushållen bör ses över, i likhet med de energi- och klimatdeklarationer som införts. Vattendeklarationen kan exempelvis innehålla hur lösningar för va-systemet ser ut och lösningar för dagvatten, som smarta tak.

Att producera och leverera en liter flaskvatten kräver 300 gånger mer energi och släpper ut 300 gånger mer växthusgaser än kranvatten.¹⁶ Därför behöver även ambitionerna höjas kring att offentlig sektor kranmärker sitt vatten.¹⁷

Klimatanpassning, beredskap och vattnets väg i landskapet

Klimatförändringen kommer att leda till stora påfrestningar på våra vattenresurser och på tillgången till vatten. Åtgärdsarbetet skiljer sig åt betydligt mellan landets kommuner. Åtgärder kan inkludera att bereda plats för vatten, skapa gröna tak och planera för att stänga av underfarter för bilar. Men i många kommuner saknas aktiva åtgärder. Det är en utmaning för hela samhället att genomföra den anpassning som krävs för att skydda oss mot tilltagande klimatförändringar. För små kommuner som saknar både ekonomiska resurser och en tillräckligt stor och anpassad organisation, är utmaningen särskilt stor.

Staten behöver fortsatt stödja forskning och modellutveckling om hur klimatförändringarna och temperaturhöjningarna påverkar vattenresursen, för att bättre kunna planera för förändrade vattenflöden och vattenvolymer.

Ett antal myndigheter (SMHI, SGI, MSB och länsstyrelserna) har i uppdrag att initiera, stödja och utvärdera klimatanpassningsarbetet inom sina ansvarsområden.

¹⁶ Sik 2004, Jämförelse dricksvatten – översiktlig livscykelanalys:

https://www.svenskvatten.se/globalassets/fakta-om-vatten/dricksvattenfakta/kfs2004_dricksvatten-lca.pdf.

¹⁷ <http://kranmarkt.se/>.

Myndigheternas arbete med klimatanpassning behöver förstärkas, och de måste få bättre möjligheter att arbeta långsiktigt. Det behövs bättre verktyg för att underlätta beslutsfattande på olika nivåer, kunskaperna om risker och möjligheter behöver öka, och samordningen mellan olika sektorer bör stärkas.

Kommunernas roll i arbetet med klimatanpassning är central, och myndigheterna behöver få ökade resurser för att kunna stötta kommunerna i deras viktiga arbete. Stödet till ansvariga myndigheter behöver därför öka under de kommande åren.

Inför krav på en klimatanpassningsplan per avrinningsområde

Om inte omfattningen och takten i klimatanpassningsarbetet ökar betydligt riskerar stora värden att gå förlorade, både för enskilda personer och för samhället i stort. Kostnaden för staten, kommuner och privatpersoner väntas stiga markant ju längre det dröjer innan anpassningsåtgärder införs.

För att kunna hantera skyfall och minimera störningar i dricksvattenförsörjningen, och för att bättre kunna planera vattenanvändningen och matcha tillgångar med behov, vill Miljöpartiet att en klimatanpassningsplan per avrinningsområde ska fastställas av kommuner och huvudmän för va. Detta kan ske genom att en tydligare bestämmelse införs i kommunallagen eller i annan lag. Kommuner bör också åläggas krav att inte planera bebyggelse i områden särskilt utsatta för översvänningsrisker eller risker för havsnivåhöjning.

Kommunernas klimatanpassningsplan ska samordnas med revideringen av den nationella strategin för klimatanpassning. Eftersom avrinningsområdena ofta kan finnas i flera kommuner behöver samverkan mellan kommunerna ske.

Ambitionen måste vara att dricksvattenkvaliteten säkras, att bräddning av avlopp kan fångas upp i extra reningssteg, som exempelvis anlagda våtmarker, samt att stora vattenflöden motverkas genom fysisk planering. Länsstyrelserna har till uppgift att initiera, stödja och följa kommunernas klimatanpassningsarbete.

Stärk dagvattenhanteringen

Dagvatten har redan idag en stor påverkan på vattenkvaliteten i yt- och grundvatten, och klimatförändringarna gör det än mer akut för kommunerna att planera för dagvattenhanteringen. Ökande extrem nederbörd tillsammans med allt större utbredning av hårdgjorda ytor innebär ökande dagvattenmängder, och miljöpåverkan från miljögifter och övergödande ämnen väntas öka.¹⁸

Kommunernas förmåga att hantera och planera förebyggande för dagvatten måste stärkas. Dagvattenhanteringen är idag komplex och innefattar många olika aktörer och regleringar. Stödjande regler bör därför införas i PBL. Det bör gå att ställa krav på konstruktioner vid nybyggnation eller vissa omfattande renoveringar, som kan bidra till en bättre dagvattenhantering. Exempelvis olika typer av grönytor eller andra åtgärder som saktar ned flöden, eller fångar upp stora volymer vatten temporärt, och därmed minskar trycket på reningsverken.

¹⁸ Se exempelvis: <https://www.svenskvatten.se/globalassets/dricksvatten/ravatten/m134.pdf> och <https://www.klimatanpassning.se/hur-samhallat-paverkas/vatten-och-avlopp/dagvatten-och-spillvatten-1.107468>.

Ansvarsfördelningen mellan olika fastighetsägare och kommunen behöver preciseras både på en övergripande nivå och inom kommunal planering.

Klimatrelaterade risker påverkar enskilda fastighetsägare och även finanssektorn samt försäkringsbranschen. Genom att bedriva ett aktivt arbete med att förebygga skador som kan uppstå vid översvämningar kan dessa ekonomiska risker minskas. Fastighetsägare bör få fri information om teknisk utrustning och andra åtgärder som kan förebygga skador. Kommuner bör åläggas tvingande krav att inte planera ny bebyggelse i områden särskilt utsatta för översvämningsrisker, eller risker för havsnivåhöjning.

Stärk beredskapen i kommunerna för akuta vattenkriser

Beredskapen i kommunerna för akuta vattenrelaterade kriser bör stärkas. Målsättningen bör vara att uppnå fullgod beredskap fram till år 2030. För att klara av att genomföra åtgärder i hela landet vill vi att staten tar ett ökat finansiellt ansvar. Det behövs i synnerhet för ett antal särskilt sårbara kommuner som vi redan idag vet kommer att drabbas mycket hårt av klimatförändringarna, och för mindre kommuner med små resurser. Det kan handla om att fortsatt stötta med resurser till reservvattentäkter, nödvatten, reservkraft och andra kritiska resurser såsom kemikalier för rening, så att dricksvattenproduktionen kan fortsätta även när kriser uppstår.

En möjlighet är att en skala av medfinansiering införs för att klara beredskapskraven, där glesbygdskommuner får ett bidrag om 50 procent och storstäderna ett bidrag om 10 procent, för att kompensera kommuner med sviktande skattebas och förutsättningar som gör renovering och utbyggnad av va särskilt dyrt.

För att sårbarheten ska minska behöver politiken vara inriktad på att kommunerna gör de investeringar i va-nätet som krävs för att upprätthålla funktion och utbyggnad fram till 2040 och att de åtgärder som pekats ut av Livsmedelsverket, Jordbruksverket med flera myndigheter genomförs samplanerat med de större renoveringar som behövs och i den takt som krävs för att tillgodose behovet av vatten i kris.

Enskilda vattentäkter för djurhållning bör säkras, och ansökningsförfarandet för att öppna nya vattentäkter bör förenklas. Enskilda vattentäkter för livsmedelsföretag bör säkras.

Skogen och stränderna – stärk den vattenhållande förmågan i landskapet

Avgörande för att våra samhällen ska göras mer motståndskraftiga mot klimatförändringen är att hela landskapets vattenhållande förmåga stärks.

Naturmarker bidrar till både vattenrening och grundvattenbildning. Skog reglerar också mängden vatten som strömmar till i sjöar och vattendrag nedströms. Avverkning kan leda till dramatiskt ökade vattenflöden och ökade risker för ras, skred och översvämningar i avrinningsområdet och hota bebyggelse, infrastruktur och åkermark.¹⁹

Bestämmelserna kring avvattning av skogsmark bör skärpas. Det behövs en ökad medvetenhet om skogens vatten i skogspolitiken.

¹⁹ SGI 2021, Riskområden för ras, skred, erosion och översvämning.

https://www.sgi.se/globalassets/klimatanpassning/ru_riskomraden_slutrapport_final_210528_tillganglig_slutversion_ny.pdf.

Satsningar på våtmarker bör fortsätta, exempelvis genom lokala vattenvårdsprojekt (LOVA); satsningen på åtgärdssamordnare för lokala vattenvårdsprojekt bör permanentas. Återskapande av våtmarker syftar till att öka näringsretention, minska riskerna vid långvarig torka och stärka den biologiska mångfalden.

Strandskyddet är nödvändigt både för de akvatiska livsmiljöerna i strandzonen och för friluftslivet, men det behövs också för att förebygga krav på ytterligare invallning och vattenreglering till följd av förväntat ökade flöden på grund av klimatförändringar.

Bättre och mer representativa grundvattenmoduleringar behöver också göras i samband med exploateringsverksamhet och i bebyggelseprojekt som kan påverka grundvattnet.

Öka den regionala vattenhushållningen

Den regionala vattenhushållningen måste stärkas, genom frivilliga åtgärder i industrier, inom jordbruket och genom enskilda människors insatser. Kunskapen och medvetenheten om potentiellt skadliga vattenföroreningar och skydd av sötvattenresursen kan öka brett i samhället genom att relevanta myndigheter utvecklar arbetet med kunskaps- höjande insatser.

Det kommunala arbetet för en förbättrad vattenhushållning behöver stärkas, särskilt i sydöstra Sverige inklusive Gotland. Det finns många möjligheter för kommuner och kommunala va-bolag men även för föreningar och företag att arbeta för att säkra vattentillgången långsiktigt. Därför behövs en statlig satsning för att stärka detta åtgärdsarbete. Kommunerna behöver exempelvis stöttning i att göra investeringar i ny teknik för att minska vattenförbrukningen.

Vattenhuvudmännen bör få rätt att vidta sanktioner mot sina kunder som inte följer krav på begränsningar, till exempel bevattningsförbud.

Vattenkvalitet och föroreningar

Hoten mot vattenkvaliteten är många. Övergödning av sjöar och vattendrag leder till rubbade ekosystem och döda bottenar. Miljögifter läcker ut från industrier eller anläggningar. Läkemedel och metaboliter passerar avloppsverkens rening. Försurning orsakar problem, och humus påverkar sjöarnas ekosystem och smak, lukt och färg på våra vatten. Och så vidare.

Hälften av det dricksvatten som produceras i Sverige kommer från ytvatten, som våra sjöar. En fjärdedel kommer djupt nedifrån marken, och utgörs av grundvatten. En fjärdedel produceras genom konstgjord infiltrering och även genom avsättning av havsvatten etc.

Alltför få sjöar och vattendrag har god ekologisk och kemisk status.²⁰ Exempel på ämnen som överskrider gränsvärdet så att god kemisk status i sjöar och vattendrag i dag inte nås är bromerade flamskyddsmedel (PBDE), ftalater (DEHP), PAH'er, tributyltenn, oktylfenol och fluoranten. Idag hittar vi också läkemedelsrester i många vattenförekomster. Det här är substanser som inte hör hemma i våra dricksvattentäkter, och som utgör en risk för människors hälsa. Särskilt allvarlig är exponeringen för barn.

²⁰ <https://www.sverigemiljomal.se/miljomalen/levande-sjoar-och-vattendrag/god-status-for-vatten/>.

Den vetenskapliga kunskapen om effekter på människors hälsa utvecklas. Små rester av vissa ämnen kan påverka cancerförekomst, hormonstörningar och många välfärdssjukdomar. Det finns ett stort behov av ökade kunskaper om den så kallade cocktaileffekten, blandningar av flera ämnen.

Kunskapen om gifthotet i dricksvattnet måste öka

De senaste decennierna har användningen av nya kemikalier ökat, men lagstiftningen fokuserar enbart på ett fåtal ämnen gällande kontroll av exempelvis dricksvatten. Det finns hundratusentals kemikalier som kan utgöra ett potentiellt hot mot vattnet, men dagens kontrollsystem för dricksvatten omfattar inte den absoluta merparten av dessa. I dagsläget är det enbart förekomst av mikroorganismer och ett fåtal kemiska ämnen (pesticider, metaller och färre än 20 organiska miljöföroreningar) som kontrolleras, och enbart dricksvatten från anläggningar med mer än 50 anslutna personer som kontrolleras enligt Livsmedelsverkets föreskrifter.

Trots att många av de hundratusentals kemikalier som är i omlopp i samhället kan utgöra ett hot mot dricksvattensäkerheten, saknas tillräcklig kunskap om dessa ämnen. Kunskapen är otillräcklig om vilka kemikalier som utgör fara och som därmed bör övervakas, och hur så kallade faroämnen sprids i mark och når dricksvattentäkter. Vi behöver också veta mera om hur dessa ämnen genom avancerade analyser kan upptäckas på ett tidigt stadium, och hur dricksvattnet kan renas från faroämnen, oavsett vilka de är. Vilka verksamheter som orsakar föroreningar och var behöver kartläggas bättre, och vi behöver uppdaterade riskanalyser av vattentäktsområden.²¹ Särskilt viktig är en sådan systematiserad information om PFAS-utsläpp, vilket är avgörande för att sätta in rätt åtgärder.²² Principen om att förorenaren måste betala ska upprätthållas.

Vi föreslår att man redan idag följer forskningens frontlinje och börjar planera för uppdateringen av miljöbalken och annan relevant lagstiftning inom EU. Det finns intressanta idéer om att producentansvar bör utvecklas både för produkters miljökonsekvenser och för skyddsåtgärder som andra tvingas vidta och bekosta.²³ Detta utvidgade synsätt kring producentansvar bör även diskuteras vidare inom EU.

Det är oerhört angeläget att kunskapen ökar om den samlade föroreningsbelastningen i vattnet. Under senare år har en ny strategi utvecklats för att undersöka om vatten innehåller hälsofarliga ämnen. Satsningar behövs på så kallade effektbaserade analysmetoder, ett resultat av banbrytande svensk forskning, som istället för att mäta halterna av olika kemikalier mäter hur giftiga de är sammantaget. Därmed kan man även komma åt cocktaileffekten.²⁴

Effektbaserade metoder skapar nya förutsättningar för att framöver kunna skärpa miljö- och vattenlagstiftningen, och att nya miljö kvalitetsstandarder för ytvatten och dricksvatten kan sättas.

²¹ SOU 2019:66 En utvecklad vattenförvaltning.

<https://www.regeringen.se/4af95d/contentassets/3ca686d2da744f93a069c71601cf4830/en-utvecklad-vattenforvaltning---volyn-1-och-2-sou-201966>.

²² Vattenmyndigheternas samrådsremiss 2021–2027, Åtgärdsprogram för vatten.

²³ SOU 2019:66 En utvecklad vattenförvaltning.

²⁴ <https://www.slu.se/forskning/kunskapsbank/miljoanalys/ny-metod-for-att-mata-oonskade-kemikalier-i-dricksvatten/>.

Förorenad mark, läckande gifter, otillräcklig vattenrening

Många kemiska ämnen renas inte bort från avloppsverken utan hamnar i miljön, antingen via slammet eller via vattnet. Dessa ämnen kan ge negativa effekter även vid låga koncentrationer. De flesta avloppsreningsverk är inte utformade för att rena bort så kallade prioriterade ämnen, särskilda förorenande ämnen eller mikroföroreningar som läkemedelsrester.²⁵ Avancerade reningstekniker som klarar att rena avloppsvatten från exempelvis läkemedel är kostsamma att installera. För att öka takten i detta arbete behövs det under kommande år omfattande satsningar och stöd till kommuner och reningsverk för avancerade kemiska och effektbaserade analysmetoder och reningstekniker. Myndigheterna behöver också ta fram fler och utvecklade vägledningar om farliga ämnen i avloppsvatten.²⁶

Många områden i Sverige är i dag förorenade av olika farliga ämnen, som läcker ut till yt- och grundvatten. Övningsplatser för försvaret och olycksplatser utgör stora källor för föroreningar av PFAS inklusive PFOS, uppläggningsplatser för båtar kan innehålla tributyltenn (TBT), zink och koppar, och många avfallsdeponier innehåller höga halter av farliga ämnen som läcker ut till grund- och ytvatten.²⁷ Avfall Sverige visade 2018 att alla undersökta avfallsanläggningar innehöll PFAS, ofta höga halter, och att den rening som fanns vid anläggningarna inte hade någon effekt på halterna av PFAS i lakvatten.²⁸

Det är idag väl känt att dricksvatten blivit förorenat med högfluorerade substanser (PFAS) på många platser i Sverige; Uppsalaåsen och Ronneby är två exempel.²⁹ PFAS-förorening har tvingat flera dricksvattenproducenter att sätta in mycket kostsamma akuta åtgärder för att minska halterna av PFAS i det utgående vattnet från avloppsverken. I en stor del av landets yt- och grundvatten finns PFAS i förhöjda halter och spridningen via vatten och slam är betydande.³⁰

Det finns också ett stort behov av insatser för ökad samverkan och mer vägledning för minskad spridning av farliga ämnen, och riktade insatser mot spridningen av PFAS. Det behövs en sammanställning om grundvattnets kvalitet omkring särskilt förorenade områden, och saneringstakten i förorenade områden behöver öka. Regelverket måste skärpas avseende kontroll av föroreningar i avfallsdeponier. Kunskapen om effektiva saneringsmetoder är låg och behöver stärkas. Idag schaktas ofta förorenade massor bort, men metoderna för att ta hand om förorenat lakvatten är bristfälliga och är inte alltid utformade efter att ta hand om exempelvis PFAS-ämnen.

Upptäckten av PFAS-problematiken har i flera fall gjorts av en slump och det visar tydligt på behovet av ett samlat och systematiskt angreppssätt för att förebygga eller tidigt upptäcka kemiska hot mot dricksvattenkvaliteten. När Näringsdepartementet nyligen gav ett uppdrag om utökad laboratorieverksamhet kring dricksvatten fokuserade man enbart på mikrobiologisk analys, inte på miljögifter, trots att det är ett mycket mer eftersatt och komplext område.

²⁵ Vattenmyndigheternas samrådsremiss 2021–2027, Åtgärdsprogram för vatten.

²⁶ Ibid.

²⁷ Se exempelvis:

https://www.riksrevisionen.se/download/18.78ae827d1605526e94b2da8e/1518435498219/RiR_2016_25_FORORENADE_OMR_ANPASSAD.pdf.

²⁸ <https://www.avfallsverige.se/kunskapsbanken/rapporter/rapportera/article/pfas-pa-avfallsanlaggningar/>.

²⁹ Se exempelvis:

<https://www.regeringen.se/contentassets/014c3e70e27c4ecf8d5b91553dd34559/utredningen-om-spridning-av-pfas-fororeningar-i-dricksvatten.pdf>.

³⁰ Se exempelvis: <https://www.naturvardsverket.se/om-oss/publikationer/6700/hogfluorerade-amnen-pfas-och-bekampningsmedel>.

Anpassa miljöövervakningen efter de nya gifthoten

Miljöövervakningen i fråga om vattenförvaltning behöver förstärkas och ytterligare strategisk samordning och bättre integrering med vattenförvaltningen för att bidra till målen om en hållbar vattenanvändning samt god vattenstatus. Dagens övervaknings- och kontrollprogram behöver utvecklas så att de bättre kan fånga upp förekomst av potentiellt skadliga föroreningar och spegla vattenreningens effektivitet. Som exempelvis EU-kommissionen och Miljöövervakningsutredningen föreslår, bör miljöövervakningen förstärkas.³¹

Parallellt med förstärkta insatser för ökad kartläggning och nationella screening- och övervakningsprogram för att följa halter av kända föroreningar och upptäcka pågående hot, behövs förebyggande uppströmsarbete för att förhindra förorening av grund- och ytvatten. Detta omfattar bland annat skydd av vattentäkter, källspårning och bedömning av föroreningars spridningsvägar samt klimatets påverkan på dessa.

För en effektiv miljöövervakning krävs uppbyggnad och utveckling av de nationella datavärdena, som i dagsläget har stora brister.³²

Stärk den nationella samordningen av kompetens

Regeringen bör låta utvärdera om ett kompetenscentrum för vattenfrågor behövs på motsvarande sätt som ”Kompetenscentrum för läkemedel i miljön” som regeringen beslutat att inrätta. Ett förslag har utarbetats av Länsstyrelsen i Uppsala tillsammans med akademien.³³

Inrätta ett europeiskt substitutionscentrum efter svensk modell

Regeringen bör också verka för att inrätta ett europeiskt substitutionscentrum enligt svensk modell, för att både kunna växla upp arbetet i Sverige och på sikt nå en högre vattenkvalitet, och för att bidra till bättre vattenkvalitet inom EU.

Sverige bör fortsätta sin mycket aktiva pådrivande roll i att skärpa uppströmsarbetet och lagstiftningen inom EU med kemikalier, produkter och avfall för att minska belastningen på vattenresurserna. Ett generellt stöd till Kemikalieinspektionen behövs under de kommande åren för detta arbete, både inom EU och internationellt.

På EU-nivå behöver EU:s lagstiftning om industriutsläpp samordnas bättre med vattendirektivet så att utsläppsrestriktionerna bidrar bättre till att fler vattenmiljöer uppnår god ekologisk och kemisk status.

Inför ett producentansvar för läkemedel

Ett producentansvar för läkemedel bör införas. Intäkterna bör finansiera ökad rening av läkemedelsrester. Miljömärkning av receptfria läkemedel bör införas.

³¹ <https://www.regeringen.se/4adabb/contentassets/f6e362b4a31941818c1b0e3220e13534/sveriges-miljoovervakning--dess-uppgift-och-organisation-for-en-god-miljoforvaltning-sou-201922>.

³² <https://www.regeringen.se/4adabb/contentassets/f6e362b4a31941818c1b0e3220e13534/sveriges-miljoovervakning--dess-uppgift-och-organisation-for-en-god-miljoforvaltning-sou-201922>.

³³ <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.2e0f9f621636c8440271ad29/1527771201600/Kompetenscentrum%20%C3%B6r%20kemiska%20risker%20i%20dricksvatten.pdf>.

Sverige bör verka för att EU:s regelverk för humanläkemedel revideras så att det innehåller krav som möjliggör ökad miljöhänsyn i likhet med vad som pågår för veterinärläkemedel.

Användningen av kemiska bekämpningsmedel måste minska

Användningen av kemiska bekämpningsmedel (växtskyddsmedel) är fortsatt omfattande i konventionell jordbruksproduktion i Sverige, även om den svenska användningen är låg i ett europeiskt och internationellt perspektiv. Bekämpningsmedel hittas i en mycket stor andel av ytvattenproven. I den senaste rapporteringen om växtskyddsmedel i vattendrag översteg 36 procent av proverna något riktvärde för ett eller flera medel.³⁴ På grund av otillräcklig tillsyn kan det gå lång tid innan dessa rester i vattnet upptäcks. Inte bara mängden utan även val av preparat har de senaste åren lett till ökade miljö- och hälsorisker. Bekämpningsmedel samt bekämpningsmedel i samverkan med andra kemikalier i miljön utgör inte bara en hälsorisk för människor utan kan rubba hela ekosystemen i vattendrag.

Målet enligt EU:s gröna giv och EU-direktivet om hållbar användning av bekämpningsmedel³⁵ är att minska användningen av växtskyddsmedel, och av de nationella miljömålen har både målen för vatten och målen Giftfri miljö och Ett rikt odlingslandskap, bäring på användningen av växtskyddsmedel. Även målen för EU-direktivet anger en tydlig riktning för arbetet: Man ska ”vidta alla nödvändiga åtgärder för att främja ett växtskydd med låg insats av bekämpningsmedel och så långt möjligt ge företräde till icke kemiska metoder, så att yrkesmässiga användare byter till metoder eller produkter som är minst skadliga för människors hälsa och miljön bland de produkter som är tillgängliga för samma växtskyddsproblem”. Riksdagens kommentarer på den gröna givnen visar att det finns en okunskap om miljöpåverkan av kemiska bekämpningsmedel.

Idag belastas flera kommuner av höga kostnader för att rena dricksvatten med kolfilter och osmosteknik. Gotlands kommun har investerat omkring 40 miljoner kronor i ett reningsverk för att komma under gränsvärdet för det lättlösliga växtskyddsmedlet bentazon.³⁶

Forskning från SLU visar att ett förändrat klimat påverkar transporten och nedbrytningen av bekämpningsmedel i marken, men också bekämpningsbehovet.³⁷ Därför kan det finnas en ökad risk för kontaminering av vattnet från en större andel av åkerarealen.

I prover på dricksvatten hittas ofta många olika växtskyddsmedel samtidigt, där alla kan vara under respektive gränsvärde. Det leder till ökade risker med både additiva effekter och kombinationseffekter av dessa växtskyddsmedel. Risken för samverkande effekter kan öka med antalet bekämpningsmedel som används inom ett område, och det finns också risk för samverkande effekter med andra miljögifter, som PCB och bromerade flamskyddsmedel.

³⁴ https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/ckb/publikationer/mo-rapporter/ivm-2019_1-nmo-resultat-2017.pdf.

³⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=celex%3A32009L0128>.

³⁶ <https://sverigesradio.se/artikel/6053554>.

³⁷ <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/SLU-Centrum-for-kemiska-bekampningsmedel-i-miljon/information-om-bekampningsmedel-i-miljon1/klimatforandringar-och-bekampningsmedel/>.

Fortfarande är kunskapen väldigt låg kring hur olika bekämpningsmedel samverkar i vattenmiljön. Samverkans effekter är idag inte reglerade i lagstiftningen men blir allt mer uppmärksammade. Det finns ett uppenbart behov av att reglera användningen av flera växtskyddsmedel med samma verksamma ämne som används på samma fält.

Syftet med lagstiftningen som reglerar användningen av växtskyddsmedel inom vattenskyddsområden är att hålla råvattnet fritt från bekämpningsmedelsrester. Skyddsnivån måste därför sättas högt, och försiktighetsprincipen ska tillämpas. På sikt bör användningen av bekämpningsmedel helt förbjudas inom inre vattenskyddsområden.

Sverige ska inte sträva efter att göra maximalt antal undantag för kraftigt modifierade vatten i jordbruksområden. Omfattande åtgärder för minskat läckage av näringsämnen och urlakning av farliga bekämpningsmedel behövs inom det svenska jordbruket inkluderat de mest produktiva jordbruksområdena, för att kunna nå våra svenska miljömål för vattenresurserna samt bidra till vattendirektivets mål.

Jordbruksverket bör också informera lantbrukare inom vattenskyddsområden om fördelarna med att bedriva ekologisk odling. Att den obesprutade arealen ökat i Sverige den senaste tioårsperioden beror på ökad omläggning till ekologisk produktion. Ekologisk produktion är även en viktig innovationsmotor för utvecklingen av alternativa bekämpningsmetoder.

Sverige bör, likt Norge och Danmark, införa en bekämpningsmedelsskatt som är differentierad utifrån farlighet. En sådan konstruktion styr både mot minskad användning och mot att bättre preparat används. Dagens bekämpningsmedelsskatt är föråldrad och behöver snarast uppdateras för att få den önskade miljöstyrande effekten.

Sverige bör verka för att EU:s lagstiftning om industriutsläpp samordnas bättre med vattendirektivet så att utsläppsrestriktionerna bättre bidrar till att fler vattenmiljöer uppnår god kvalitet. EU:s kemikalie-, produkt- och avfalls lagstiftningar måste samordnas bättre för att styra mot giftfria och resurseffektiva kretslopp.

Regeringen har infört ett förbud mot användning av bekämpningsmedel i offentliga miljöer, som nu utvidgas till att omfatta även privatpersoners användning. Sverige bör driva på för att ett motsvarande förbud införs i hela EU.

Krafttag mot övergödning

Övergödning är ett utbrett problem, framför allt i Götaland och Svealand. Omkring 2 300 sjöar, kustvatten och vattendrag har i dag sämre än god status på grund av övergödning.³⁸ Åtgärdstakten behöver öka för att vattenkvaliteten ska kunna öka.

I dagsläget riktar sig de flesta åtgärder mot att hantera läckaget av näringsämnen från jordbruksmark, vilket är oerhört viktigt. Men de angriper inte ursprungsproblemet, nämligen risker med alltför hög tillförsel av näringsämnen. De frivilliga åtagandena har varit framgångsrika i Sverige men bygger på ett intresse från lantbrukaren och att åtgärderna är lönsamma. Frivilliga åtgärder behöver därför förstärkas med politiska styrmedel som till exempel miljöavgifter för att minska tillförseln av konstgödsel.

Miljöpartiet vill att en skatt på mineralgödsel införs, och nya etappmål bör sättas för återföring av fosfor och kväve.

Ett minskat näringsläckage skulle även på sikt uppnås genom att motverka den omfattande strukturrationaliseringen inom jordbruket, som gett upphov till att animalieproduktion koncentrerats till vissa regioner i Sverige, och växtodling till andra

³⁸ <https://www.havet.nu/atgardssamordnare-ska-fixa-overgodning>.

delar. Gårdar med mer diversifierad och ekologisk produktion behöver stimuleras. Produktionen av djurfoder i Sverige, som åkerböna och raps, ska gynnas, och import av soja, palmolja och andra typer av ohållbart foder ska fasas ut.

En central del i insatserna mot övergödning och en förbättrad vattenkvalitet är att ställa om det industriella jordbruket, som har gett upphov till ett överflöd av fossila gödningsmedel samt jordkompaktering och ökad avrinning, ett underskott på näring och ett systematiskt försämrande av jordmånen, till ett ekologiskt och regenerativt jordbruk.

Avrinningen av näringsämnen från jordbruk bör också motverkas genom att etablera och utvidga kantzoner längs jordbruksvatten och avrinningsområden till sjö och hav i form av bl.a. våtmarker och naturlig växtlighet.

Att bedriva extensivt jordbruk kan ge lägre skördar med mer miljönytta inom avrinningsområdet. Jordbruksverket bör ges i uppdrag att i rådgivning inkludera möjligheten till ekologisk produktion i känsliga områden vid dricksvattentäkter för att minska negativ miljöpåverkan och undvika risker med oönskade kemikalier i vattnet. Jordbruksverket bör även ges ansvar för miljömålet Ingen övergödning, och myndighetens instruktion bör kompletteras med avseende på arbete mot övergödning.

Även de mest produktiva jordbruksområdena behöver bidra till miljömålen

Åtgärdstakten för att uppnå god ekologisk status i alla vatten måste öka betydligt för att nå de nationella miljömålen och vattendirektivets målår 2027. Om åtgärdstakten inte ökar innebär det stora risker för akut hotade arter och vattendrag med höga naturvärden.

Åtgärder för minskat läckage av näringsämnen och urlakning av bekämpningsmedel behövs inom jordbruket generellt, inkluderat de mest produktiva jordbruksområdena.

Reningsverk i växande städer

I den så kallade Weserdomen fastslog EU-domstolen 2015 att inget enskilt vattendrag får försämrats. Domen har skapat en del svårigheter för vissa kommuner att skapa en effektiv och till helheten sett positiv utveckling av vattenförvaltningen. Ett exempel är Länsstyrelsen i Skåne som med hänvisning till Weserdomen sagt nej till ett nytt gemensamt förbättrat reningsverk i Ekevång, som Bjuv och Åstorps kommuner planerar, på grund av att ett närliggande vattendrag skulle få en sämre statusklassning. Bakgrunden var att kommunägda NSVA i januari 2017 ansökte om att lägga ner två reningsverk och avleda spillvattnet till det tredje, i Ekevång. Den totala effekten för havs- och vattenmiljön skulle innebära en förbättring med ett nytt modernt reningsverk istället för två äldre eftersom utsläpp av avloppsvatten skulle minskas i andra vattendrag genom att andra reningsanläggningar läggs ned, enligt NSVA:s överklagande till Mark- och miljödomstolen i Växjö.

Weserdomen pekar ut en mycket viktig inriktning att en verksamhets utsläpp inte får leda till försämring av kvalitetsfaktorer i vattenmiljön, även om den sammanvägda statusen inte försämrats eller till och med förbättras. Även med ett bibehållet starkt skydd för vattnet kan det vara rimligt att ge vissa undantag för reningsverk, antingen när miljöeffekten totalt sett blir en förbättring eller när man säkerställt att reningsverket använder bästa tekniska lösning. Att göra undantag för reningsverk handlar inte om att öppna upp för att försämrats vattenmiljön, snarare att anlägga nya arbetsätt som

utvecklar arbetsmetoderna. Innan det kan bli aktuellt med ett undantag för reningsverk i växande städer bör kommunen tvingas vidta en rad olika förbättringsåtgärder, inom ramen för en åtgärdstrappa.

Skärp miljöbalken och stärk skyddet av vattenresurserna

Stora sötvattenresurser som Mälaren, Vättern och Göta älv utgör dricksvattentäkter för miljoner människor. En rad verksamheter, också samhällsviktiga verksamheter, pågår runt dessa sjöar som påverkar vattnet: industrier, f

Försvarsmaktens verksamheter, stadsutveckling. Svåra målkonflikter uppkommer när avvägningar ska göras mellan dessa olika verksamheters tillåtlighet å ena sidan och risker för dricksvattnet å andra sidan. Generellt bör vattnets värde väga tyngre än i dag i sådana avvägningar.

Vid tillämpningen av miljöbalkens hänsynsregler saknas det en allmänt vedertagen metod för hur den så kallade skälighetsavvägningen ska göras mellan vilka försiktighetsåtgärder en verksamhet behöver vidta å ena sidan och kostnaderna för dessa å andra sidan. Skälighetsavvägningen har stora konsekvenser vid exempelvis tillståndsprövning och i förlängningen för vattenkvaliteten och möjligheten att uppnå miljömålen. En utredning bör därför tillsättas om hur det kan förtydligas i lagtexten att en avvägning mellan olika samhällsintressen endast kan göras inom ramen för vad miljön och naturen tål. Det framgår av miljöbalkens förarbeten att detta är intentionerna bakom lagstiftningen. Det bör alltså förtydligas i miljöbalken hur olika samhällsmål ska beaktas när lagen tillämpas, exempelvis vid tillståndsprövning.

I dag görs olika bedömningar av vad som kan anses utgöra en skada eller olägenhet av väsentlig betydelse. Det leder i vissa fall till felaktiga avvägningar och bedömningar vilket kan drabba den biologiska mångfalden eller andra miljömål negativt. Det uppstår också fall när avsteg görs från principen om att förorenaren ska betala. Felaktiga skälighetsavvägningar kan påverka förutsättningarna att nå miljömålen.³⁹

Om tillräckliga skyddsåtgärder och försiktighetsmått inte kan bestämmas på grund av att det vore orimligt enligt skälighetsavvägningen, så ska det, om påverkan riskerar att vara av väsentlig betydelse, inte leda till mindre långtgående krav utan istället att verksamheten eller åtgärden inte tillåts.⁴⁰

Miljöbalken bör också ses över med avseende på flera miljömål än den nu pågående översynen med avseende på klimatlagen samt målet om begränsad klimatpåverkan.

Tydliggör försiktighetsprincipen i vattenförvaltningen

Besluten inom FN:s konvention om biologisk mångfald om att ekosystemansatsen, försiktighetsprincipen och en adaptiv förvaltningsprocess⁴¹ ska vara vägledande för att nå konventionens mål bör tydliggöras i miljöbalken genom att förutsättningarna för skälighetsavvägningar tydliggörs enligt ovan. Försiktighetsansatsen borde också tillämpas bredare inom vattenförvaltningen. Försiktighetsprincipen ska tillämpas vid

³⁹ <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Miljomalssystemet/Fordjupad-utvardering-2019/>.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Naturvårdsverket 2007, Ekosystemansatsen – en väg mot bevarande och hållbart nyttjande av naturresurser, rapport 5782.

varningssignaler och oklara orsakssamband och risk för betydande ekosystemeffekter, och även i de fall fullständigt kunskapsunderlag saknas. Ekosystemansatsen fastslår att nyttjande sker inom ekosystemens gränser.

Försiktighetsprincipen måste vara vägledande vid införandet av nya metoder för övervakning, vattenrening, återanvändning av renat vatten, hantering av avloppsslam och riskutvärdering. Detta gäller särskilt i de fall då fullständigt kunskapsunderlag saknas. Riskerna finns annars att man tenderar att strikt efterfråga vetenskaplig bevisning inför varje möjlig åtgärd, trots att försiktighetsansatsen borde tillämpas vid varningssignaler och oklara orsakssamband och risk för betydande ekosystemeffekter.

Skärpt tillståndsprovning

Idag kan otidsenliga tillstånd med villkor baserade på föråldrad teknik gälla under mycket lång tid, och detta är ett systemfel. Till betydande del är orsaken myndigheternas bristande resurser för omprovning av tillstånd. Detta försvårar möjligheten att uppnå miljömålen.⁴²

Miljöbalken och dess tillämpning behöver ses över med avseende på tillståndsgivningen. Det bör också övervägas om verksamhetsutövaren ska göras skyldig att själva ta initiativ till en omprovning av verksamhetens förutsättningar och villkor. En sådan ordning behövs för att säkra efterlevnaden av EU-rätten, principen om bästa möjliga teknik och hänsyn till förändringar i omgivningen, som kumulativa effekter och aggregerad påverkan från annan tillståndspliktig verksamhet som industriell verksamhet, energiproduktion och transportinfrastruktur. Dagens system får konsekvenser som inte är i linje med miljöbalkens förarbeten och lagstiftarens intentioner. Miljömålen ska vara vägledande för tillståndsgivningen och tillstånden ska utformas i enlighet med miljömålen.

Huvudprincipen bör vara att tillstånd tidsbegränsas samt att hela systemet med miljötillstånd ses över så att det tydliggörs vilka förändringar som behövs i lagstiftning och praxisutveckling.

Tillståndsprovning enligt miljöbalken bör också införas som en kategori i den årliga utvärderingen av miljömålen.

Möjliggör för fler vägledande domar i Högsta domstolen

En utredning bör tillsättas om möjligheten att till Högsta domstolen överklaga domar och beslut i Mark- och miljööverdomstolen även i de mål som ursprungligen har överklagats till mark- och miljödomstol. Dagens lagstiftning medger inte att för miljön principiellt viktiga beslut som fattats av länsstyrelsen eller tillsynsbeslut kan tas upp i Högsta domstolen. I domar från Mark- och miljööverdomstolen blir inte praxis tydlig, eftersom domarna innehåller en mängd praktiska och konkreta bedömningar av sakfrågor. I snarlika frågor kan utfallet bli olika beroende på att Mark- och miljööverdomstolens prövning kan vara ganska omfattande och öppnar för att pröva en större mängd frågor än vad en prövning i Högsta domstolen skulle göra. Det gör att miljöbalken som styrmedel för att nå miljömålen inte fungerar fullt ut.

⁴² <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Sveriges-miljomal/Miljomalssystemet/Fordjupad-utvardering-2019/>.

Flytta prövningen av gruvor från minerallagen till miljöbalken

Lämpliga författningsförslag för att flytta prövningen av vad som är en lämplig användning av mark- och vattenområden enligt 3 och 4 kap. miljöbalken, från ansökan om bearbetningskoncession enligt minerallagen, till prövningen av ansökan om tillstånd enligt miljöbalken.

Maria Gardfjell (MP)

Elisabeth Falkhaven (MP)

Margareta Fransson (MP)

Axel Hallberg (MP)

Camilla Hansén (MP)

Emma Hult (MP)

Amanda Palmstierna (MP)

Karolina Skog (MP)

Lorentz Tovatt (MP)